

1906 сӑлхи кӑрлачӑн 21-мӑшӑнче тухма тытӑнӑ 1918 сӑлхи нарӑс уйӑхӑнчен тӑрӑ ятпа тухнӑ 1991 сӑлхи сурлан 30-мӑшӑнче "ХЫПАР" ятпа тенӑр хут тухма пуҫланӑ

СССР Аслӑ Канашӑн Президиумӑ 1968 сӑлхи пуш март/уйӑхӑн 11-мӑшӑнче "Коммунизм ялавӑ" халӑ "Хыпар" хаҫата "ХИСП ПАЛЛИ" орденна наградланӑ

ХЫПАР

"ХЫПАР" никӑслевҫи Н.В.Никольский (1878-1961)

Видеоканашлу

Кун йӑркинче – сурт-йӑр ыйтавӑ

«Пурӑнмалли ыраҫна ишӑлес патне ситнисен йышне 2012 сӑлхи кӑрлачӑн 1-мӑшӑ тӑлне кӑртнӑ фондран сӑнӑ хваттерсене куҫармалли программӑсене Федераци субъекчӑсенче пурнаҫласси синчен» ыйтупа ӑнер пӑтӑм Раҫсейри селектор видеоканашлавӑ иртӑр. Унӑн ӑсне республика Пуҫлавӑ Михаил Игнатьев та хутшӑнчӑ.

РФ строительство, пурӑнмалли сурт-йӑрпе коммуналлӑ хуҫалӑх министрӑ Михаил Мень 2012 сӑлта сӑр-шыври пурӑнмалли юханӑн суртсӑнчен сӑнӑ хваттерсене куҫармалли тӑллев 93% пурнаҫланине пӑлтӑрчӑ. Бурят Республикӑн планӑ 13% сӑс туптарӑ. Каравай-Черкес Республикӑн, Мурманск облаҫӑнче тӑллев пачах пурнаҫланман. Планӑ 13 регионта кӑна 100% туптарӑ. Пӑлтӑр 650 пин тӑваткал метра пурӑнӑ 42 пин сынна савантарма палӑртӑ. Анчах 21,4 пин /51,9%/ сӑс юханӑнчӑран кунӑ тата пурӑнмалли ыраҫна сӑхӑнӑ документсем хатӑрлӑсчӑ. Министр иртнӑ сӑлхи раштав уйӑхӑнчи лару-тӑрула ташлаштарсан ӑс лай-

ӑхланнине асанчӑ. Ун чух кивелчӑкрӑн куҫарнисен хисепӑ 4% сӑс пулӑ.

«Чӑваш Республикӑнчи иш-ӑлес патне ситнӑ пурӑнмалли суртсӑнчен куҫарасси» программӑна ӑс кӑртме 26 муниципалитет йӑркеленӑвӑнчен 18-шӑ хутшӑнӑ. 2012-2013 сӑлсенче хӑтлӑ хваттерсене 67 йӑптӑк-йӑптӑк суртри 554 сӑн /228 сӑмӑ/ пурӑнма кӑнӑ – программа ӑнӑслӑ пурнаҫланӑ.

Кӑсӑлхи кӑрлачӑн 1-мӑшӑ тӑлне авари шайӑнчи нумай хваттерлӑ 859 сурта шута илнӑ. Сӑлталак вӑсленнӑ тӑле 264-шӑнчен 1457 сӑмӑнче сӑнӑ хваттерсене куҫарма палӑртӑ.

С.СЕРЕГИН

Хам куртӑм!

«Сочирех юлӑ пулӑттӑм»

«Шел, вӑхӑт сахалрах, унсӑрӑн Сочирех юлӑ пулӑттӑм – ӑмӑртусем вӑсленӑнчен...» – ҫапла палӑртчӑ хӑйӑн кӑмӑл-туйӑмне хӑлхеши Олимп вӑййисем иртекен хуларӑ пулса килнӑ хыҫӑн республикӑн Патшалӑх Канашӑн Председателӑ Юрий Попов.

Шӑпах ҫӑкленӑнчӑ сӑк кӑмӑл-туйӑмне журналистсемпе пайлас килнӑ пул – ӑнер ирхине массӑллӑ информаци хатӑрӑсен представителӑсемпе курнаҫма ерсӑ тупрӑ. «Олимпиада уҫӑлнине телевизионра пӑхӑн пӑхӑн-тӑр. Анчах хӑв унта пулни, йӑлтах хӑвӑн куҫупа курни – пачах урӑх лару-тӑру, урӑх ӑкерӑч. Халӑх, куракансем, волонтерсем – пурте савӑнӑслӑ, хаваслӑ, тӑлӑнмелле сывӑшлӑ! Ҫавӑнпа хам та халӑ те лӑлӑнӑс ситӑймӑстӑп. Питех те сумлӑ сӑк ӑмӑртусем, тӑлӑнмелле уяв ниҫта та мар – Сочире, Раҫсейре иртни пулӑш хӑнасӑлӑх кӑрет» – терӑ Юрий Алексеевич. Олимп объекчӑсем, сӑлсем, вокзалсем – пӑтӑмпӑх сӑлнӑ шайра.

Акӑ мӑншӑн вӑл камӑн май пур – вӑсене сӑк кунсенче

унта кайса курма сӑнет: «Сывӑх сӑлсенче кунашкӑл самант татах пуласси иккӑленӑнчӑ. Ҫавӑнпах эпир те унта пулса курасси пирӑн тивӑс тесе шухӑшларӑмӑр».

Паллах, ӑмӑртусене те ситсе курӑ. Ҫав шутра – хамӑрӑн ӑнӑш хутшӑнӑ тупӑша. ПК спикерӑ моглута вӑй виснӑ Елена Муратовӑна курнаҫнӑ-мӑн. «Вӑл Олимп вӑййисем официаллӑ майпа уҫӑлас умӑни кунах ӑмӑртрӑ. Старта тухиччен унта тӑл пулӑттӑм. Еленӑн кӑмӑл-туйӑмӑ лайӑхчӑ. Шел те, тупӑшури кӑртӑвӑ пӑсӑках пулмӑр – ҫавӑнпа спорт ӑнтӑ. Анчах ку пӑлтӑрлӑш мар, пӑлтӑрӑш – пирӑн ӑнӑш сумлӑ сӑк ӑмӑртусене хутшӑнма пултарни», – пӑтӑмлӑтрӑ Юрий Алексеевич.

Н.КОНОВАЛОВ

Правительствӑра

Пӑтӑмпӑх кадрсем татса парӑсчӑ

Министрсен Кабинечӑн ӑнерхи ларӑвӑн кун йӑрки самӑй анлӑ пулнине пӑхмасӑр кадрсен ыйтавӑсене тӑп тӑмӑсен шутӑнче тишкерчӑс тени ыраҫнӑ-тӑр. Шел те, ку ӑнӑпе ыра тurtӑмсемпе пӑрлех пӑшӑрхантаракан самантсем те сук мар.

Чи малтанах ыра нумай ачаллӑ сӑмӑсене сӑр лаптӑксемпе тивӑстессе синчен калакан саккуна улшӑнусем кӑртессине сӑтсе яврӑс. Пурлӑх министрӑ Светлана Енилина пӑлтӑрчӑ тӑрӑх – республикӑра сӑрпе тивӑстессе мелии савӑнӑш 4,2 пине яхӑн сӑмӑсене шута илнӑ. Пӑсӑк пайӑ – Шупашкарта, Сӑнӑ Шупашкарта, Шупашкар районӑнче. Хуласенче, вӑсен сывӑхӑнче лаптӑксем тупасси сӑмӑл мар, ҫапах влаҫсем тивӑслӑ мерӑсем йышӑннине кура йывӑрлӑхран тухӑсчӑс теме пулать, анчах сӑр лаптӑксем «алла илессе» ытла та ерипен пырат. Халӑхӑн сӑмӑсене панӑ 71 лаптӑк синче кӑна строительство ӑсӑсем пырасчӑс иккен, хута янӑ сурт – пӑрре сӑс.

Сӑр сителӑксӑррине кура республика, муниципалитет сӑрӑсем кӑна мар, федераци харпӑрлӑхӑнчи лаптӑксемпе те уҫӑ курашӑн. Саккуна кӑртме сӑнӑн улшӑнусенчен пӑри шӑпах сӑкӑнӑ сӑхӑнӑ. Тенӑр самант: сӑнсем сурт-йӑр тума кӑна мар, хушма хуҫалӑх тытса пима та сӑр илес кӑмӑллӑ. Ҫавна май малашне ял-хула территориянчисене кӑна мар, вӑсен улшӑнчисене те асанӑн тӑллевне пурнаҫламалли май пулӑ. Анчах сӑр пама лӑтрӑсчӑ. Ял хуҫалӑх сӑрӑсене урӑх ыйтса ҫыраҫнӑ чух лаптӑк ӑста ыраҫнӑ-

не пайӑррӑн палӑртмалла пулать. Наградӑсен шучӑ хушӑнчӑ теме юрат. «Чӑваш Республикӑн ыраҫни хӑй тытӑмлӑх органӑсенчи лайӑх службӑшӑн» паллӑ туса хурасси синчен ЧР Пуҫлавӑ пӑлтӑрхи ака уйӑхӑнче ӑкӑз кӑларӑнчӑ. Федераци шайӑнчи нормӑсен улшӑнӑвине кура ӑна пурнаҫласси тытӑнса тӑнӑ, халӑ ыра, вице-премьер – ЧР Пуҫлавӑн Администрациӑн ертӑшӑ Александр Иванов палӑртӑн тӑрӑх, чӑрмӑвсем сирӑлнӑ. Наградӑна сӑхӑнӑ документсене хатӑрленӑ чух халӑхпа, тӑрлӑ тытӑмпа канашланӑ – сӑнӑсене ытла та ерипен пырат. Халӑхӑн сӑмӑсене панӑ 71 лаптӑк синче кӑна строительство ӑсӑсем пырасчӑс иккен, хута янӑ сурт – пӑрре сӑс. Сӑр сителӑксӑррине кура республика, муниципалитет сӑрӑсем кӑна мар, федераци харпӑрлӑхӑнчи лаптӑксемпе те уҫӑ курашӑн. Саккуна кӑртме сӑнӑн улшӑнусенчен пӑри шӑпах сӑкӑнӑ сӑхӑнӑ. Тенӑр самант: сӑнсем сурт-йӑр тума кӑна мар, хушма хуҫалӑх тытса пима та сӑр илес кӑмӑллӑ. Ҫавна май малашне ял-хула территориянчисене кӑна мар, вӑсен улшӑнчисене те асанӑн тӑллевне пурнаҫламалли май пулӑ. Анчах сӑр пама лӑтрӑсчӑ. Ял хуҫалӑх сӑрӑсене урӑх тӑллев валли куҫарасси те тавлаштар-

мар. 53 лаптӑк /0,6 га/ газ вӑлесекен сеть объекчӑсем валли кирлӑ, 50 м² – Тӑвай районӑнчи сотовӑй сӑхӑну станциӑ валли. Ҫапах ЧР Пуҫлавӑ пӑр самант синче чӑрӑнса тӑчӑ: асанӑн газ объекчӑсене хута янӑ ӑнтӑ, вӑсене валли ял хуҫалӑх сӑрӑсене урӑх тӑллевсем валли халӑ куҫарни тӑрӑс мар. «Кунашкӑл йӑларӑн хӑтӑлмалла: малтан сӑр тӑллевне улшӑртмалла, кайран тин строительство ӑсӑсене пуҫӑнмалла. Унсӑрӑн малтанхи хуҫисем ҫӑннисене унта кӑртмӑнни сӑхӑнӑ чӑрмӑвсем, савнашкӑл ытти пӑтӑрмах сиксе тухасси те часах», – терӑ вӑл.

Ялсенче компактлӑ майпа сурт-йӑр тума муниципалитетсене республика бюджетӑнчен укҫа пулӑшасси самаях калаштарчӑ. Ял хуҫалӑх министрӑн тивӑсӑсене пурнаҫлакан Ирина Кошкина пӑлтӑрчӑ тӑрӑх – федераци шайӑнчи сӑнӑ программа ку ӑнӑпе маларах пулӑн майсене укҫа хӑварать. Анчах условисем пур: муниципалитетсен тивӑсӑсене программӑсем пулмалла, хӑйсен те укҫа уйӑрмалла. Пӑлтӑр комплекслӑ майпа сурт-йӑр тума Чӑваш Енӑн икӑ проектен суйласа илнӑ: Шупашкар районӑнчи Оплукасси ялне, 69 сурт тума палӑртӑн, унта «Ольдеевская» фирма ӑсӑнӑсем суртлӑ пулӑс, Патӑрьел районӑнчи Шӑнкӑр-тавра 162 сурт тумалла.

• 2 стр. ➔

Ял хуҫалӑхӑ

Сӑр пушӑ – пулмӑ усӑ

Агропромышленнос ыйтавӑсемпе, апат-симӑс рынокӑн лару-тӑрӑвине тишкерӑс, унта пулса иртекен улшӑнусене сийӑнчех хак парас тӑлӑше ӑслекен правительствӑ комиссийӑн тата ЧР Ял хуҫалӑх министрствин коллегийӑн пӑрлехи анлӑ ларӑвӑнче сур аки ирттерессе сӑхӑнӑ ыйтава тӑлӑн сӑтсе яврӑс. Унта кашни район администрациӑн ял хуҫалӑх пайӑн, апат-симӑс хатӑрлекен, тирпейлекен предприятисен ертӑрисем хутшӑнчӑс. Министр сумӑ Эдуард Александров доклад турӑ. Сӑр ӑсӑнӑсене умӑнче кӑсӑл мӑнле тӑллевсем тӑрӑсчӑ-ха? Акакан-лартакан ӑсен-тӑран лаптӑкӑ пӑлтӑрхи пекех юлӑ-ши? Докладра сӑк тата ытти ыйтава туллин хурав пачӑ.

«Район администрациӑсем пӑлтӑрне тӑрӑх – ял хуҫалӑх культури – 550 пин /100,1%/, ҫав шутра тӑш тырапа лӑрса йышши культури 266,6 пин /100,8%/ га пухса кӑртме палӑртӑсчӑс – терӑ министр сумӑ. – Сӑр улми 41,5 пин /104,6%/ га лартӑшӑн, пачах сӑмӑс 4,6 пин /100%/ га акӑшӑн. Техника тата ытлӑх апачӑн культури 10,4 пин /78,2%/ тата 227 пин /100,2%/ га йышӑнчӑс».

Муниципалитет йӑркеленӑвӑсене тӑллев пӑлтӑрхи шайрах хӑварасӑн. Ирӑнӑ сӑл санталӑк ял ӑсӑнче чӑрмӑв кӑчӑ. Кӑсӑл вӑл тухӑсӑ ӑстерме пулӑшассӑна шанас килет. Чылай хуҫалӑх темӑн техника культурисен лаптӑкне пӑчӑклес тӑсӑн. Сӑкӑ – каялла чакниех. Ытти культура лаптӑкне те сахал, ячӑшӑн теӑн пек темисе пин га сӑс хушӑшӑн. ЧР Министрсен Кабинечӑ пушӑ ыртӑкан сӑр пӑтӑмпӑх ӑсӑ явӑстарма ыйтнине

мантӑмӑр-ши? Республикӑн патшалӑх программине пурнаҫлас тесен мӑн пур харпӑрлӑхлӑ хуҫалӑхсен тыр-пул – 580 пин, сӑр улми – 950 пин, пачах сӑмӑс 174 пин тонна пухса кӑртмелле. Савна май тӑш тыра тата лӑрса йышши культурисен лаптӑкне 290 пин га тарап пӑсӑлатмалла, кашни га сӑртен вӑтамран 20 центнер кая мар тыра пуҫтармалла. 50 пин га сӑр улми лартмалла, вӑтамран 190-шер центнер пухса илмелле. Пачах сӑмӑс 5,2 пин га акмалла, вӑтамран 320-шер центнер пухса кӑртмелле.

Сухаламан-акман сӑр пухса савӑнӑшне кӑртмели пирки миҫе сӑл калаштарӑр. Анчах пуху-канашлуран усси сахал. Мӑн пур харпӑрлӑхлӑ хуҫалӑхсен акакан-лартакан лаптӑкӑ 2014 сӑл тӑлне тӑватӑ сӑл каялла-хиччен 47686 га катӑлӑн. Ҫав хушӑрах лаптӑка Хӑрлӑ Чутӑйсем – 7219, Ҫӑмӑрлесем – 6471, Вӑрнар-

сӑм – 6081, Канахсем – 5408, Улатӑрсем – 4410, Шупашкар районӑсем 3905 га пӑчӑклеснӑ, Елчӑксем – 1067, Пӑрӑчкӑсем – 1026, Сӑнӑвӑррисем – 770, Комсомольскисем 550 га пӑсӑклатӑн.

Иртнӑ сӑл кӑрхи культури 71,5 пин га акса хӑварӑн, планӑ – 71,5%, Елчӑксем – 90%, Йӑнӑрпесне Комсомольскисем 96,2 тата 91,4% туптарӑн. Кӑрлачӑн 20-мӑшӑ тӑлне шӑтса-тымӑрланса юлӑн калчан мӑн пур лаптӑкӑн 25,7% – лайӑх, 72,2% ҫырлахтарать. 146 пин га сӑртеме /иртнӑ сӑлхи лаптӑкӑри чухлӑ/ тунӑ.

Нарӑсӑн 5-мӑшӑ тӑлне тӑш тыра тата лӑрса йышши культурисен вӑрлӑхне хыҫмалли планӑ республикӑн 96%, Патӑрьел, Вӑрнар, Йӑнӑр, Канаш, Комсомольски, Муркаш, Шӑмӑршӑ, Етӑрне, Елчӑк, Тӑвай районӑсене 100% туптарӑн. Кондици ситерни мӑн пур вӑрлӑхӑн 51% /сӑлталак каялла – 50%/ танапшӑт. Кун пекки Улатӑрсен /9%/, Пӑрӑчкӑсен /31%/, Сӑнӑвӑррисен /35%/, Кулавакка-

сен /36%/ чылай сахалрах. Республикӑн сӑр улми вӑрлӑхӑ 29,4 пин тонна сӑс хатӑрленӑ. Вӑл чылай района ситмест.

Республикӑн агрохимслужби пӑлтӑрнӑ тӑрӑх – сур аки ирттерме 20 пин тонна минерал удобрение кирлӑ, 3,4 пин тонна /17%/ сӑс

илсе килнӑ. Улатӑр, Тӑвай, Хӑрлӑ Чутӑй, Шӑмӑршӑ, Ҫӑмӑрле, Сӑнӑвӑрри районӑсенче вӑл пӑт сахал. Ана хатӑрлессине иртнӑ сӑлсенчи пекех Вӑрнар, Комсомольски, Елчӑк, Патӑрьел районӑсенчи хуҫалӑхсем хастар. ЧР Апат-симӑс фончӑн директорӑ Алексей Самаркин кӑсӑлтан вӑл 25% хакланине, пуш-ака уйӑхӑсенче татах усме пултарассине пӑлтӑрчӑ.

Дизтопливо янтӑламалли тӑллевне – 29,1% /2013 сӑлхи нарӑс уйӑхӑн 7-мӑшӑ тӑлне – 9,9%/, бензин кӑмӑлли планӑ 25,9% /сӑлталак каялла – 4,9%/ кӑна пурнаҫланӑ. Тракторсен, тӑпра кӑпкӑлатмалли тата акмалли агрегатсен 82-88% /пӑлтӑрхи кӑртӑру шайӑнчех/ юсӑвлӑ.

ЧР Апат-симӑс фончӑ хресченсем валли 500 тонна дизтопливо тунӑс тӑллевне «Дорисс-нефтепродукт» обществӑна килӑшӑ сирӑплекме палӑртӑн. Ака-суха ирттерме аграрисен пурӑ 902 млн тенкӑлӑх кредит илме тивет.

Министр сумӑ докладра 2008 сӑлтан тытӑнса хыт хура пуҫнӑ 118,8 пин га пухса савӑнӑшне кӑнине палӑртчӑ. Ҫапах та сум курач ашӑракан лаптӑк – 49,2 пин га! Министрство 2017 сӑлчен ӑна пӑтӑмпӑх ӑсӑ кӑртӑшӑн. Ку тӑллевне пурнаҫлама аграрисене кӑсӑл республика хыҫнинчен 1,5 млн

Саламлатпӑр

Раҫсей Федерациӑн Президентӑн 2014 сӑлхи нарӑс уйӑхӑн 6-мӑшӑнче кӑларӑн 26-рп № хушӑвӑне килӑшӑллӑн ӑсри пӑсӑк ситӑнӑсӑн, общество ӑсӑнчи хастарлӑхӑн тата нумай сӑл тӑрӑ кӑмӑлла вӑй хунашӑн Чӑваш Республикӑнчи «Дорисс» акционерсен усӑ обществин экскаватор машинистне Олег Владимирович СЕМЕНОВА Раҫсей Федерациӑн Президентӑн тав тунӑ.

Ӑслӑлӑх фестивалӑ старт илчӑ

Нарӑсӑн 11-мӑшӑнче Чӑваш Енре Ӑслӑлӑх фестивалӑ пуҫланчӑ, вӑл кӑсӑлхи сӑртеме уйӑхӑнчен тӑсӑлчӑ. Унӑн картинче пӑлтӑрлӑш тӑрлӑ меропрятӑ иртӑ: Республикӑри аспирантсен – ӑслӑлӑх тӑпчев ӑсӑсен (чӑн тата техника наукасен хутлӑхӑнче), сӑмӑрӑк ӑсӑхӑсен – «XXI ӑмӑр ӑслӑлӑх», «Хӑрӑмӑн сӑн-сӑпӑчлӑш наука» конкурссем пуш уйӑхӑнче йӑркеленнисенен курӑмлӑраххисем. Ака-су тӑршӑнче вӑрӑнчен сӑмӑрӑк ӑслӑлӑх-пултарулах фестивал-конференциӑ – йӑлана кӑнӑ «Анлӑ Атӑл сӑмӑрӑк-лӑх» – талантлӑ хӑр-ураҫпа яш-кӑрӑме черетлӑ хут палӑртчӑ. Кӑсӑлӑк проектсене йышӑнче – «Наука – объективра» фотоконкурс та.

Чӑваш Республикӑн Ӑслӑлӑх фестивалӑн ыҫӑм кун савӑнӑслӑ лару-тӑрура Чӑваш патшалӑх культурипа ӑнер институтӑнче усӑсчӑ. Наука-техника пултарулахпа палӑракан школ ачисемпе студентсене Тав ҫырӑвӑсемпе, сертификатсемпе чысларӑсчӑ.

А.КУПРИЯНОВА.

Волонтерсен школӑ кирлӑх

Тӑрлӑ пӑсӑк меропрятӑе йӑркелеме волонтерсен пулӑшнӑ пӑтӑ пӑлтӑрлӑшӑ. Ҫавӑнпах юлашки вӑхӑтра ӑсен ыйтавӑ сӑлтӑн сӑл усӑсчӑ.

Вӑсене акцисемпе уйӑхлӑхсене ирттерме шанӑсчӑ. Ҫавӑн пекех сӑр-шыври пӑсӑк ӑмӑртусенчен те юлмӑсчӑ. Акӑ Хусанти Пӑтӑнче тӑнчери суллахи Универсиадаҫа сӑр-сӑр волонтер хутшӑнӑн, паянхи кун Сочире кӑрлекен Олимп вӑййисенче те 25 пине яхӑн сӑмӑрӑк ӑслет. Анчах та волонтер пулӑс текенсенчен пурте сӑк ята тивӑсӑймӑсчӑ, вӑсен ятарлӑ тӑрӑслев витӑр тухмалла. Йыша кӑме кӑмӑллисем валли Шупашкар хула администрациӑн «Чӑваш Ен студентсене» общество организациӑ «Волонтерсен школне» йӑркеленӑ. Курс итлӑвӑсене специализирем хӑйсене ӑс-хӑлӑпе тата ыр кӑмӑллӑх акциӑсен пӑлтӑрлӑшӑн паллаштарӑсчӑ, ӑслӑлӑх сӑхӑчӑсем ирттерӑсчӑ. Ҫӑк кунсенче ятарлӑ школта сӑнӑ ушкӑн уҫӑлӑн, унта 100 сӑмӑрӑк ыр кӑмӑллӑх акциӑсене йӑркелес, шырав ӑсне хутшӑнас, ҫынсене инкере пулӑшас ӑнӑнӑн пӑлӑсчӑ.

Е.АНДРЕЕВ.

Екатеринбургран – ситӑнӑп

Екатеринбургра сӑмӑрӑксен хушшинче армспорт ӑнӑн иртнӑ сӑр-шыв чемпионатӑнчен Чӑваш Енӑн виҫӑ пекки медальсемпе таврӑнчӑ.

Ӑмӑртура 640 ытла спортсмен икӑ ӑнӑн кӑрешӑре вӑй виснӑ. Тӑн наградаҫем сӑр пусне вӑсене Европа тата тӑнче чемпионӑсене хутшӑнмашкӑн путевка сӑнсе илмелле пулӑн. Пирӑн ӑнӑшӑнчен сӑк чыса Канах районӑнчи Марина Иванова тата И.Н.Ульянов ячӑллӑ Чӑваш патшалӑх университетӑн студентки Эльмира Алеева тивӑсчӑ. Хӑйсене ушкӑнӑсене пикесем иккӑмӑш тата виҫӑмӑш ыраҫнине йышӑнӑн. Пултаруллӑ спортсменка, чылай ӑмӑрту сӑнтерӑш, пулӑс журналист Олеся Игнатьева медальсене пухмачне «бронзапа» пуяллатӑн.

А.МИХАЙЛОВ.

Санталӑк синчен

Паян ӑмӑр санталӑк пулать. Сӑл кӑнтӑртан сӑкунтра 1 метр хӑвӑртлӑхпа вӑрет. Сывлӑш температури кӑнтӑрла 0, кашине 1 градус сивӑ. Атмосфера пусӑмӑ 755 мм, сывлӑши нӑрӑк 94 процент. Кун тӑршӑ 9 сехет те 28 минут. Ыран улшӑнса тӑракан пӑлтӑрлӑ санталӑк пулать, сумӑр сукалат. Сӑл кӑнтӑртан сӑкунтра 4 метр хӑвӑртлӑхпа вӑрет. Сывлӑш температури кӑнтӑрла 2 градус ӑшӑ, кашине 0 градус. Атмосфера пусӑмӑ 753 мм, сывлӑши нӑрӑк 89 процент. Кун тӑршӑ 9 сехет те 32 минут.

Юрий

Аталану сүлөпө

Ёмөтөмөр ситсе пынәран Муркаш районө 70 сүлхи юбилейне паллә тавать

Төрөссипе, район пусләхән ёсне-хөлне нимән әмсанмалли те сук. Ирхи шуәмпа ура синче. Планерка, канашлу. Пүлөме татти-сыпписёр сын кёрет. Хәшө-пәри йышәнәва сьрәннә-и, сьрәнман-и – әнәкәна пәхмасәра Ростислав Тимофеева курнәсәшән. Телефонна шәнкәравлакан та чылай. Саванпа ертүсән журналистемпе ләпкән кәна каләсса ларма вәхәчә сукрах. Сапах пушә самантла усә курса темисе ытәва хуравлама килешрә.

– Ростислав Николаевич, айтәр-ха каләсәва цифрәсенчен мар, куллених пурнәс үкерчкәсенчен пуслар. Султаләк пусланәранна мөһне тәл пулусем уйрәнәк асра юлчәс, чүн-чөрөне хумхантарчәс?

– Пөлөтәр-и, пирән район хаяр вәрәсә тапкәрәнене, 1944 султа йөркөләннә. Сав самант-сонне лайхә ас тәвакансем пур. Каләпәр, Шарпашки Х.Е.Павлова, Мән Токширки Т.И.Вадимова, Шалтакри М.Н.Гордеева, Турайри Христинапа Георгий Бычковсем тәххәрмәш тәсетке урлә карсрәс. Пурте кәрларча суралнә, ёмрөне йәртә ирттернә. Администрация явалпә сьыннисене пурса канашларамәр та кашшин патне ситсе килме йышәнәмәр. Сумлә вәтәсем кәна пачак кәтмен. В.Путин ала пунә салам отьртыкисене, район администрацийән Тав сьрәвәсенне курсан, парнесем илсен саванә күсүлү тухрә. Питә хумханулла чысвал. Мөһне килме пөлтер-ши, тавах сире пире хисеп тунәшән тефсә. Куншак тәл пулусем чөрөре тарән йөр хәварәсчә. Тен, сьвә чүхне вәтәсенне кирлә пек пә-хаймастлар пулвә. Вөсем панки тәнәсләшән пурнәсчә, вәй-халне шеллемен. Ака Бычковсене асәнәтә. Георгий Тимофеевич Аслә вәрәсә вүчә витәр тухнә, Сәнтәрвөе Праггә көтөс илнә. Паллах, пурнәсчән вәрәсә та тертлә сукмакпәс утса тухнисем вләс йышәнәвәсенне, пирән ёс-хөлә сав тери ырләсрә тесе каләмәпәр. Истори аталанавәнчә халхә инкек көртөс үкернә пуләмсем те пулнә-сқә.

– Халхи әру шухәш-кәмәлә елперех?

– Компьютерсәр, Интернетсәр пунсе сәмрәк әру нимәнне те кәсәкәлмәст тенипе киләсәкәс килмәст. Ачәсем сьр-шыв историне япәс пәлинишән үпкелешетләр – эппин, кил-йышра, сөмьере, шулта сителкәсрә вөрентнә. Вьрсарни кун Муркашра Социри Олимпиадәна халаләсса «Йәлме йәлтәр йөр» әмәртү йөркөлөрөмәр. Вәт-шакәр стадиона йышән тухни питә савәнтарчә. Хам та йәлтәр сине тәтәм. Иләртөм пөлсен, хавханларса тәрсан сьвә пурнәс йөркисине тьтса пыракан йышланә. Район центрәнә физкультурапа сьвәлхә центрә хута кайрә. Бассейн пур, терлә секци уснә. Кәсәл Култура сүлә тесе пөлтерчәс. Пирәнни пек пуня репертуарлә фольклор ушкәнәсем ниста та сук! Анча пәр япала канәс пачамаст. Сав йышра яш-көрәм сахал. Сит-ёненен әрәва тәван халхәмәрән йәлнә-йөркисине, ташишюрине хисепләме хәнәхтарсан тем пекхәчә. Кунта Интернет айтәпә сук, хамәр сине тәмастлар-сқә. Муркаш сьрәс чәвашләхәшән хыпса сунакан, ун әрәскал пуринне хьтә ёненнә әсчәхәсене парнелән. «Хыпар» никәсләви, Улпә Николайский ячә мөне тәртәти. Сәкна манас марччә пирән.

– Ёс – пурнәс тьткәчи, маләшлән никәс. Мөһне кәтар-тусемпе вәсләрә 2013 сула?

– Сәмәл килмәрә вәл. Ял

пыхәк. Ирнә сүл 1 млрд та 578 млн тенкәлех продукция туса кәларнә. Ращей ВТОна кәнә хысчән хәш-пәр йывәрләх сиксе тухрә-ха. Чикә леш ененч савән йышши йүнә, анча начар пахаләхлә продукция илсе килсе сутакансем тупәннә. Йөркәллә конкуренци мар ку, рынокә ютсем савәрса илме хәтланни. Апла пулин те асәннә предпритиан Ращейре сөс мар, ют сьр-шывсенчә шанчәкәл сьхәнусем пур.

Кирпәч завочән кәтартәвә 105 млн тенкәпә /138 процент/ танлашрә, «Моргаушская» строительство организацие 61 млн тенкәлех ёс пурнәсләнә. 2012 сулхипе танлаштарсан – 105 процент. Пурәнмалли сурт-йөрә пәхса тәрәкан отрасль аталанәвәнчә вьрә туртәм пур.

Муркашри сөнә микрорайонта пулса курнә-и эсир? Тәватә-пиләк хутлә капмар суртөсө. Строительсөн ёс пахаләхә пур енпә те тивәстерте сөс кәкәр сәмәстлар. Шай-рәксене сийәнчә түрлөтө тенкинне сителкәсрә явәстартлар. Мәлашәне вьлхәчә чөрлөх йышәне упраса хәварәссипе сөс мар, әна үстәрессипе ытларәх ёсәлмәллә. Усә курман сьрә лаптәкәсем пурри никама та чыс күмест.

Ёсри кәлтәксене сәнталәк сине йәвантарса хамәра түрре кәлармәпәр. Чәнах та, йәпәсапаллә кәр күнәсенчә «Ударник» пулшәма автобуспа сьынсем яраттәмәр, сапах сьрә улмин пур лаптәкне кәларса пәтереймерәмәр. Сәлтәвә кунта халхә юлхавланнинчә мар, ёсә йөркәлеме пөлменнинчә. Хусаләхән ертүсәи Платон Давыдов вәхәтсәр сьрә кәнә хысчән унчән чил-чипер кушнә урча тәнәлә ху-сәлчә-ши? «Свобода» тата «Ударник» – райони чи пыхәк хушәлхәсем – пирән чун ыратәвә.

– Эпә ас тәвәсса Муркашсем нихәсан та кайрисен ретәнчә пулман. Промышленнос предпритийәсем кал-кал ёсләсрә-и?

– Промышленнос отрасләнчә «Сәспәл» предпрития туйи

пире республика 2,6 млн тенкә парса хавханларнәччә. Сав уксапа шулсемпә ача сачәсенә юсарамәр. Эпир 3-7 сулхи ачәсенә сәдиклө 100 процентчәх тивәстерте телләв лартнә.

– Сьвәлхә сьхләвәнчә, култура тьтәмәнчә вьрә улшәнусем пур-и?

– Силпәв сферинчә 552 сьын вәй хурат. Тухтәрсем 83-ән, вәсенчен 16-шә чи аслә категори тивәснә, 23-шә – пәррәмәш категори лә специалист. «Земство тухтәр» программәна киләшүллән 17 сәмрәк специалиста ёсә илтәмәр. Халә кад вьтәвә кәштәх татәлчә. Сьвәлхә учреждениәсем валли ку чухнехи оборудовани нумай туняңнә. Теләр хут пәлартса каләсәшән: сьвәлхәшән хамәр тәрәшмәссән пире кирек өлпә асла тухтәр та чир-чөртен упримә.

– Нумай ачаллә сәссәсенә сьрә лаптәкә уйрәса паресисенә тәсса пыншән хәш-пәр район ертүсине республика Пусләхәнчә ят тиврә. Сәк ёс үрәк-сүрәк пынин сәлтәвә мөһнәри?

– Сьрә уйрәса пани пыхәк ёсән пусләмәш тапкәрә кәна вәт-ха, унта инженер сечәсем илсе пымалла, инфратьтәм йөркәлеме ләлләх, пирәнтен явалпә та курамлә утәмсем кәтәсрә республика ертүсисем. Каләпәр, эпир нумай ачаллә 107 сөмьәнә шула илнә, вәсенчен 61-нә сьрә уйрәса панә. Унта сурт-йөр лартасрә-и е каррах тьтәнашән – ку вәсен ирәкә. Сап-пасра тата 63 лаптәк пәлар-тса хунә.

Сьын харпәр хәй теллән ёс пусарашан-и е хәлчәнчә пулман сөнә проект сөнәт – пурне те хапәл эпир. Пусару-лхә валли сул усә панипә, културнәна наци хушәлхәвәсене сөнә вәркәш вәсрә кәртнипе эпир умри телләвсенне тивәслән пурнәсчә ёмәтлә.

– Эппин, пахтарләр ёсрә Муркашсене айнасу сурлар.

– Тавах ыр сәмашхән.

■ Вячеслав ГРИГОРЬЕВ каләснә

Сапәсура – маттур, ёсрә – хастар

● Н.Юманова /сылтәми/ воин-афганецән райони канәшәи председәтәлә А.Терентьев.

мәр, – каләса парәтә интернационалист воин.

Афганистан тәнә 15 уйхәра Н.Юманов хаяр сапәсәва пәр хут кәна мар кәнә. 20 хутчен разведкәра пуллә. Автоколоннәсене душмансем тәпанасаран сьхланә, 860-мәш полк операциясине хушәшәннә, авалих сар пусә Тәмерлан хәпартнә Бахарак кре-поснә хуәлөкән 1-мәш батальона пулашу күнә.

– Виләм сүмрах сьрөнә. Пәр тьтәсүра Маркин хушә-матлә чәваш сухатрәмәр. Тур-тарстанранчә вәл, – тет Н.Юманов.

Вәсенә Афганистан сьрөн-

чен 1988 сулхи сулла илсе тухнә. Киле таврәнинчә Николай Ивановичән тата висә уйхә Карабахри йөркәлөхә сьх-лама тивнә.

Унә кәкәрне 1988 сулхи сү уйхәненчә тивәснә «Сапәсури паллә ёсәсмәшнә», ытти ма-дәл илем күрәсрә. Николай Иванович халә Пишкири вә-там шулта пурнәс хушәсрә-ләнчә никәсәсенә, черенипә технологи предмечәсенә вөрентет, сәмрәк әрәва патри-от воспитаний парас ёсә хастар хушәшнәт.

■ Виктор ДАНИЛОВ. Красноармейски районә. Сән үкеркәкә авторән

Уләпиада – чәваш Олимпиади!

Ращейре XXII хөлпәи Олимпиада пырат. Сәк кунсенчә Сочи хули тәнчери чи вәйлә атлетсене пухрә. Вәсен хәрү кәрешәвнә эпир телевизорла сәнатлар, хамәр спортсменсән сәван-натлар, малә турхәимәсан – пәшарханатлар.

Тәванәмәрсем, атьәр-А Олимпиадәна хушәшәкан Ращей спортсменсәненә вәй күрәс, пулшас телләвпә хамәрән чәваш Уләпиадине ирттеррә! Пәр ененч – эпир Олимпиадәна хушәшәкансемпә пәр шухәшлә пуллине кә-тархәлар. Олимп юмәлә, хәйрә йөр телләвпә хавханларса, сьрә чәмәрә сичне пурәнәкә-сенә пурне те савәнәс күрәт-сқә! Теләр ененч – хамәр сьвәлхәшән усәллә ёс тәвәләр, ача-пәчана та сьвә пурнәс йөркисине хәнәхтарпәр. Уләпиада ирттерме укса-тенкә те кирлә мар, хавханла сөс пултәр.

Ситес шәмат кун, нарәсән /февралән/ 15-мәшәнчә, Тәвай райончәи Енәш Нарәвә яләнчә

«Уләпиада» ятпа спорт уявә иртмеллә. Чәваш наци конгреснә Чәваш наци телерадиокомпани сире пурне те 11 сөхетрә, «Уләпиада» усәллә самантра, пәр сөхетлөхә те пулин вәхәт тупса урама тухма чәненсрә. Кам сунашкала, кам йәлтәрпә, кам конькипә, кам таханкапа, кам юр чәмакипә перкелешме сөс тухә – уйрәмләхә сук. Чи кирли – сәк самантра эпир пурте – Улпә йәхәнчән тухнә пәтәм чәваш! – сьвә пурнәс йөркисән хули тарпәр, хамәр сьр-шыв спортсменсәнемпә пәрле пуллине усчән пәлартәләр!

Сән үкеркәксемпә видео үкеркәксене Конгресән элктрон адреснә /congress21@mail.ru/ ярса е хәвәр теллән Конгрес суртне /Шулашкар хули, Воробьев композиторсен урамә, 10/ көртөсә пама пултартәр, кайран вара вәсенә Чәваш наци телекуравлөне кәтартәрпәр. Атьәр пурте чәваш Уләпиадине!

Вәрман усә күрәт-и?

2012 сулхи кәрләчән 1-мәшә тәлне республикән вәрман фондәчә 632,3 пин га /Чәваш Ен лаптәкән 32,3% / сьрә шултланнә.

Унтанна ешөркә нумай улшәнман. Сав шутра ЧР Сүт сәнталәк ресурссән тата экологи министрствине пәхса тәма сирәлпәнни 596,9 пин га /вәрман фондчән лаптәкән 94,4%/, ытти – сүт сәнталәкән уйрәмә сьхланчә вьрәнәсем, «Чәваш вәрман» наци паркә, «Сәрсчи» запөведник, хула паркәсем, урәх телләвпә сьр. Министрствө аллинчә хыр – 157,4 пин, юман – 119,1 пин, хурән – 127,6 пин, әвәс – 44,2 пин, сәка 60,8 пин га, ытти култура. Вәсем вәтәман – 39, хыр – 35, юман – 54, хурән – 31, әвәс – 28, сәка 52 султа.

2008 сүт тәлне сәмрәк йывәс – 220,1 пин /пур вәрманнән 44%/, вәтәм султи – 205,2 пин /37%/, ситәнсе пыраканни – 51,6 пин /9,2%/, ситәнсе ситни тата вәхәтра касманни 54,4 пин чөкәр /9,8%/.

Сәмрәк йывәс – 44%, ситәнсе ситни 9,8% сөс йышәнинне вулакан асәрхәрә пулвә. Ку цифра вәрманна перекетләрхә усә курмаллине аса илтерет. 2010 сулхи пушар республикәри 6 пин ытла га вәрманна кәлентерчә. Ирнә сулсенчә сунчәкар тасатнә сьр-сьр га лаптәк-ра хунав лартнә тата әна вәрәран шәртән. Апла пулсан сәмрәк йывәс хушән.

Республика вәрманә пире пыхәк усә күрәт. Султәләкәра сьвәлшә 2,5-3 млн т кишлод кәларат, 3-3,5 млн т йүсөк газә сәтат. Этем кишлодсәр 5 минут сөс пурнәшән.

Типә сьр сични пур фитомәссәрән /йывәс, ытти үсән-тәрән/ 60% – вәрман, уләх-сәран, сөсән хир – 22%, сухалакан-акакан сьр 18% парат. Вәрман сьр чәмәрә сични пәтәм кишлоддән 50% ытла кәларат – сьвәлшә кишлодпата ытти үсән-тәрәнчән чылай нумай-рәна пунялгәтәр. Сьр чәмәрә сични парник эффектнә /атмосферәна йүсөк газ пустарәнса пынәран уннә сийнә сьр чәмәрә хушшинчи сьвәлшә ашәна пини/ пәтерме хушәшән.

Асләлхә-техника вәйлән аталаннә саманара вәрман пәлтәршә пите пыхәк. Промышленнос производствини, машина-техника кишлодпата нумай пәтерет, сьвәлшә йүсөк газ, күкәрт, фтор хушәшә, хәрәм, сунәк, тусан пуханат. Сәмахан, пәр автомобиль пин сүхрәна кайма кәна кишлод етәме султәләк пурәнмәлхә чухлә кирлә. Америкәран Европәна вәсәкен авиалай-нер әна 50-57 т сунатар. 25-50 пин га вәрманнән савән чухлә кишлод янтәлама вәл тивәс урлә вәсәс қарса аэропортна анса ларичненчә теләрмеллә мар.

Иртнә 100 султа атмосферари йүсөк газ 18% хушәннә. Хәш-пәр тәпчөвсә вәл, сьр чәмәрәнчән сапакан ашша картлаканскер, сьвәлшә 3-4% ашәтат тесе сирәпләтәт. Йүсөк газ вәтәме пула Сурсәрти пәр ирәлме, тивәс хәррични сьрә, уйрәмак хушәлхә култури-сем тухәсәпа савәнтаракан лаптәксене шьв илнәрән этем инкекә лекме пултартәр.

Халхи вәхәтра Америкәри мәр пур йышши үсән-тәрән промышленнос-транспорт пәтерек-ен кишлодран 40% сахалрах кәларат.

1960-1990 сулсенчә тәнчере 490 млн га вәрман сахаланнә. Сәнталәк ашә тәрәкан сьр-шывсенчә сьрпә урәх телләвпә усә курастесе 1990-2000 сулсенчә 14,2-шер млн га каснә. Вәрман Уләм те хушсан сьвәлшәра кишлодот сахаланаса, йүсөк газ ытларәх хушәнас хәруш-лах пур. Вәл никама та савәнтармаст. Сьр чәмәрне хуәлөкән пәтәм тәнчери пәрлөхәсем вәрманна уграма, лаптәка үстөрме ытәсрә.

Вәрман айләмри яла ситлән, сивәрән сьхланчә, нурәк тьтса ял хушәлхә културисән тухәснә үстөрине лайхә пәлтәрпәр. Ешәлккә юр-сумәр шьвине хөвөл пәйкәринчән пытарат. Савәнпа вәл хәвәрт пәсланмаст. Ял-хула таврашәнини юхан шьвәсем сәра ешәлхәсрә утә-сурла уйхәсенчәх тивәсрә.

Ял сьнинчә тухәсә үстөрме пулашкан, нурәк тьткан, сәл күсене шьв күрөкән вәрман лаптәксене касмалла мар. Вәсенә пәтерсен юхан шьвөсем те юлмасрә. Тьр-пул ытларәх туса илме уй-хир тавра вәрман тәрәхә ситәнтөрмеллә. Сәк мәслетпә Етәрне райончәи «Ленинская искра», ытти колхозра тухәлә усә курнә. 1961-1990 сулсенчә уй-хирте вәрман тәрәхә – 1824, сьрма-сәтара, вар-васанта йывәс-тәм – 1975, хәйрәлә вьрәнәта чәраш-хыр 3868 га лартнә. Шел те, юлашки 20-25 султа уксаран сьсәк пулнәрән ку ёс пултәнчә.

Иртнә ёмәрте автомобиль сулнә пәхса тәрәкан хушәлхәсем федераци, республика шайәнчи сул тәрәшәпә ик ененч йывәс ситәнтөрсе юр хөвәсрән хуәлөкән. Анча хәш-пәр район, ял шайәнчи сулсенчән чылайшә йывәсрә. Вәсенә те симәсләнтөрмеллә. Вәрманга кишлодот хуларинчән – 5-15, хваттертинчән 20-100 хут нумайрах. Сәра симәсләх сил вәстерекән тәрапа, мәрвәрен тухакан хәрәма, сунчәка, йүсөк тәтәме тьтса юлат. Су касиччән кашни гектар сични тирек – 337, сәка – 770, сирень – 1100, хурама 2237 кг сьвәлшә тусанран тасатат. 2009 султа республикәри промышленнос предпритийәсем, автотранспорт 148 пин т таса мар хушәл кәларса янә.

Вәрман этем, килти вьлхәх чирән микроорганизмне те пәтерет. Йывәс фитонцид кәларнә кирки чөрәлхәшән сиенлә микроорганизм вәрманга хуларинчән 40-60 хут сахалрах. Су касиччән кашни га ләсәллә култура – 5-10, сулсәлли 3 кг фитонцид кәларат. Вәл сьвәлшә ытларәх ырәлатаканнинчән Сөпәр пихтинә, сөмәрте, ахаль уртмаша, хыра, хураңа, юмана пәлартмалла. Йывәс-тәм этмәшән сиенлә вирус тьтакан юр-сумәр шьвине сәтса санитари-гигиена тивәснә пурнәсрәт.

Вәрман этеме канма, сьвәлшә сирәплетме май туса парат. Шулашкар таврашәнини чәлтәх-вәлтәхрә 50 ытла санатори, пансионат, ачәсен сьвәлхә лагерә вьрәнәснә. 162 предпритимәтәл икә сул каялла сьынсен канәвә йөркәлеме лаптәк /842 га / илнә. Сав телләвпә вәрман фондчәнчән тәп хулаңа 459 га касса панә.

■ Петр ТИХОНОВ, вәрман ветеран

Пәтәмпех кадрсем татса парасрә

/Вәсә. Пусләмәш 1-мәш стр./

М.Игнатьевән йитү суралчә: «Сәк проектсемпә усә курса хуларә – хваттер, ялта сурт пур сьнсемех тепәр суртлә пулмәс-и?». Ирина Николаевна спиоксене тәплә тәрәслеме шантарчә-ха, анча Михаил Васильевич ку тивәстермерә: «Эпир бюджет укципе тивәслә инфратьтәм йөркәлтәр, анча суртсен хушәсем вәсенә хакләпа сурса суртсен сьхланмалли гарантисем сук. Пәрәчак, Етәрне, Сөпәрү районсәненчә асәннә йышши проектсене хута янә чух ку енпә йитүсөм пулнәчә. Савәнпа та пирән асәннә йышши йәнәшәненчә сьхлан-малли сирпә чарусем пулмалла». Сәкән пирки каләнә май, паллах, вәл ялта ёсләптәр тесе патшаләх укципе усә курнә хысчән ял хушәлхәпә сьв

пулшәлхә кадрсем пирки те систерчә-тәр.

2013-2020 сулсенчә сьвәлхә сьх-лавне аталанармалли патшаләх программинне тивәсрә чухне те кадрсен сийтәвә сиеле тухрә. Вице-премьер – сьвәлхә сьхләвән министрә Алла Самойлова юлашки 5 сул хушшинчә пулсапа пәлтәр медуучрежденисенчи вәрәсен йышәне сьхләкәтә май кил-нине пәлартәр. Ирнә сүл аслә шултан вәрсене тухнә 195 сәмрәк бол-никсене килнә. Сав шутра юлашки сулсенчә «Земство тухтәр» програ-ма пыхәк пулашу күнә – 186 врач яла кайнә.

Апла пулин те М.Игнатьев медицина кадрсен дефицичә 25% танла-шнә аса илтернә май сәк ытәва мөһнә татса параси пирки татәклән

ыйтрә. Алла Владимировна темисе сур-йөрә асәнчә: ёс укцине үстөрсе – сьвәлхә сьхләвәнчә вәл пыхәсәкәтә; ялсене медиксене сурт-йөрпә тивәс-терсә; ялсене тухса сурекән ятарлә биргәдәсем йөркәлөсә. Сапах йитү сивәччи ку сөс кәрәт. Сәмрәк медиксән-чән чылайшә диплом илнә хысчән сәк отрасле каяшән мар – вәсен йышә 40-50% танлашрә. РФ Правительсвин пәлтәр кәларнә йышәнәшә сәк йывәр-ләхран тухма пулшәмалла – вәл сәм-рәксене телләвлән вөрентсине пә-лартат. Патшаләх укципе пәлү илнә хысчән медицинана каймасан штраф туйәттермелли мәрәпа та усә курма пултарасрә. «Эпир медицинана милли-ардсем хьврәмәр. Лайхә кадрсем пул-масан сав укса кирлә пек ёсәлмә», – пәтәмлетрә Михаил Васильевич.

■ Николай КОНОВАЛОВ

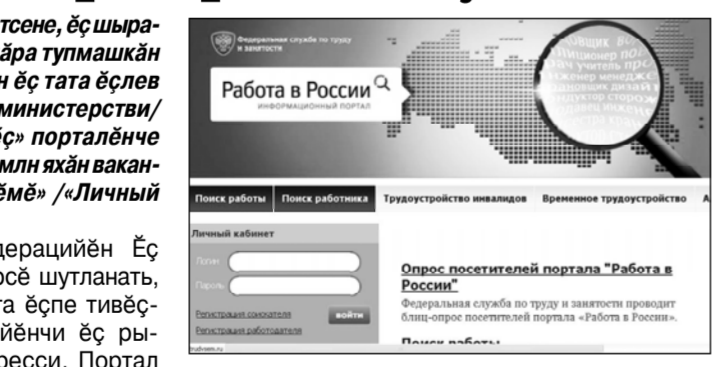
Ёсрә тивәстерекән «Харпәр хәй пүләмә»

Ёс паракансене кирлә специалистсене, ёсшы-ракансене тивәслә вьрән кәске хушәра тумпашкән мөләрех пултәр тесе Федерацин ёс тата ёсләв служби /Ращей Федерацин ёс министрствини/ информация ятарлә «Ращейри ёс» порталенчә /http://www.trudvsem.ru/ – унта 1,5 млн ахән вакан-си шултланәт – «Харпәр хәй пүләмә» /Личный кабинет/ сервис йөркөлән.

Асәннә портал Ращей Федерацин ёс министрствини официаллә ресурс шултланәт, унән телләв – граждәнсене тата ёсрә тивәс-терекәнсене Ращей Федерацинчәи ёс рынокән лару-тәрәвә пирки пәлтәрессе. Портал патшаләх пулшәвнә электрон мелпә тивәсөм май парат тата пәтәм Ращейри вакансисен унта вьрнастарнә банкәпә тата ёс шыракансән банкәпә пурне те сийәнчәх паллашмашкән май туса парат.

Информацион сөнә сервисен «Харпәр хәй пүләмә» порталенчә усә курса ёс шыракан е унпа тивәстерекән консультаци илсә телләвпә электрон почти пулшәнипә ёсләвән кирек хәш центрәпә те сьхәнәма пултартәр.

Порталта регистрациленчә ансат: заявлени-анкетәна сырса тултәрмалла. Ытүтүсене йөркә-леме ирәк илмелли процедура әнәсәлә вәсләнә хысчән унпа усә курма тивәс сынна авторизаци валли логин тата пароль парасрә.

шыракансәмпә «Теләр енлә сьхәнә» сервис пулшәнипә хушәшән, савән пекех вьрнастарнә вакансисен пахаләхпә туллиләхә портала көр-көнсене тивәстерини мониторингән кәтартәвә-семпә паллашма май парат.

Порталта регистрациленчә кирлә услови – ёсрә тивәстерекәнчә электрон почин адресә пурри. Сәкна унән ёсләв службин органне пырсан пәлтәрмеллә. Ененч те вәл ку тьтәман халәччән пулашу ыйтман тәк е ыйтнә пулсан та электрон почин адресне кәтартмасан регистра-ция тьтәмә ёсрә тивәстерекән «Харпәр хәй пүләмә» активизациленчә чәрмантарат. Сәпла туни организаци пирки пәлсә тәрәсә тәрәс мар кәтартусем пичетлессинчән хәтарат. Ращей Федерацин ёс министрствини хакләвә тәрә – служба органсәненчә 130 пине ахән ёсрә тивәстерекән регистрациленчә, вәсен 30 про-центә кәна электрон почин адресне пәлартнә.

Хушма кӑларӑм

Хӑлӑх

Чун лӑпкӑлӑхӑпе тирпей ытамӑнче

Комсомольски районӑнчи Тукай ялӑ иртен-сӑрне хӑллекхи вӑхӑтра та илемӑпе кӑчӑк туртатъ: яла пырса кӑнӑ сӑртех шурӑ-сенкер стеналла, ылтӑн куполсемлӗ чиркӗ мӑнаслӑн куранса ларатъ. Пысӑк мар икӗ кӑлӑ суллахи илӑртӗлӑхне сӑнлаймӑсӑе пулин те сывӑхри йӑмрасемпе сӑт сӑнталӑк сура-сулла кӑтесӗ пулнисе систересӑе. Суртсем тӑлли-паллисӑр лармӑсӑе те – урамсем геометри кӑлеписем аса илтересӑе. Сӑлсене хӑсе лартнӑ юра хырса тасатнӑ.

Республикан кирек хӑш хутлӑхне кайсан та унта мӑнлех сӑнсем пурӑннине ял сӑн-сӑпатӑнчен тӑшмӑртме пулатъ. Хамӑран издательство пурчӑн ӑсченӑсемпе сӑкан пек пӑтӑмлӑ темисе хутчен те тунӑ эфир. Тукай ял тӑрӑхӑнчи чи хӑлтӑ кил-сурт хӑсисемпе тӑл пулма васкӑнӑ май ахальтен мар ял сӑне пулса килекен хӑна пек пӑхма тӑрӑшӑрӑм. Сӑмах май, ял тирпейли хӑллекхи кун та аван палӑратъ. Сӑкӑ вырӑнти вӑса тӑтса пыраксенчен килни куґ кӑрет. Тилхепе кам алиичне тетӑр-и? Пултарулла тӑрӑхӑнчи пек вӑр-вар хӑрӑрӑм Ольга Андреева ӑна тӑватӑмӑш сӑт ӑнтӑ сирӑп тӑтатъ. Ентешӑсем пурӑнӑшӑн тӑрӑлӑ ыйтӑвене тӑтса парасисӑн явалпӑскер тӑван тӑрӑх илем-тирпейӑшӑн те кӑнӑсӑрланатъ.

Диплом хӑсине 5 сӑл улӑштармӑш

Курицӑнсем ял варинче пурӑнассӑе. Хушаматне пӑлетӑп – суртне ним мар шыра-са тупӑп терӑме те... Чапаев урамне ял-йыш «Курицӑнсем касси» ят ахальтен пӑман кураӑнта: кун пек хушаматли кунта – пилӑк сӑмӑе! Сапах та шыракан тупатъ тени тӑрӑсех, тепӑр тесен чи тир-

пейлӑ-хӑлтӑ сурта куґ епле асархамӑ? Хӑлхи вӑхӑтра модӑна кӑрсе пыракан икӗ хутлӑ /е ытларах та/ сурт мар эфир ситсе курни. Апла пулин те хуґалӑх «чӑнкӑ» чӑваш сӑмӑисеннинчен нимӑне те кӑа мар: хӑлха умӑнне, картишӑнче брусчатка сарнӑ, чӑречесене пластик кӑшкарли-пе улӑштарнӑ, палисадникре – акӑшсем «яранасӑе», пӑртре – алӑкранӑх пӑлас, кашни япала – хӑйӑн вырӑнӑнне. Урайӑнне, чӑрече патушӑсем сӑнче – илемлӑ чечексем. Пӑр самакт кил-сурт ӑш-чӑнке пӑкса сӑвӑрнӑл хыґсӑн кунта пурӑнакан аслӑ ӑрури хуґасемпе сӑмах хуґатӑп:

– Сӑк илем-хӑлтӑхӑн пуринчен ытла «айӑлли» кам-ши?

– Пурте. Пӑр пӑртре виґӑ ӑру пурӑнатӑп, ӑр пурӑрсан пӑрлех апаланатӑп. Уґа-тенкӑ енчен те уйӑрас йӑла пулман пирӑн. Кам мӑн чухлӑ пултаратъ... хуравлатъ Евгения Ивановна, тӑван килӑнче тӑлленӑ Александрӑн амӑшӑе. Виґӑ ӑру тенӑрен, хӑлтӑхӑн авалтан тӑпкӑч ашӑ-амӑшӑе пӑр килте пурӑнасӑе йӑлар. Хӑлхи вӑхӑтра сӑмӑрӑк сӑмӑсен хуґишине хӑисем тӑлӑн пурӑнас туртӑм вӑйланӑч. Курицӑнсене, сирӑппенӑ йӑрке-не пӑсӑмасӑр ашӑ-амӑшне сума суса пӑр сӑтел хуґишине

апатланакансене, сӑвап пултӑр сӑкӑнӑш.

– Икӑмӑр кӑна пурӑнас тӑк хӑллекхи кун тунӑсӑхласах вилетӑмӑр пултӑ. Хӑлӑ ав сехет йӑпписем шунине пӑхсах тӑратӑп, часах Аня шултан килет-ха тетӑр, – мӑнхуґсем пурӑнӑс сӑвалӑкӑнче парне-кенсем пулнисе палӑртатъ Евгений Ефимович, сӑлӑпе сичӑ теґетке урлӑ касӑскер. Аня пурте туптаратъ теґсӑ – чӑнахах. Александрпа Еленӑн икӑн вӑсем – тӑркенӑсем: кӑркунне шул сукмакне тӑ-кӑрлӑтма пуґланӑ Анна тата ача садне юратсах сӑрекен улттӑри Юри.

– ылтӑн те, кӑмӑлӑ те пур – тавах турра, – сӑвӑнас кӑласатъ вӑсем пирки асла-мӑшӑе. – Сӑлла пӑха шӑварма тухатӑп та ачасем хӑвасӑн чечек клумбисене, пӑха сӑмӑс йӑрансене ыґе сапӑсӑе. Пу-лӑшӑсӑсем сӑсӑсӑе-ха тесе хӑвӑртетӑп вара. Евгения Ивановна Тукай кӑршӑллӑ Тури Тимӑркасӑнчен кӑчка килӑч. Сӑмӑе тӑвӑлӑс енӑпе икӑ сӑк ял авалтанпӑх туслӑ. ӑруан ӑрӑва куґатъ ыра йӑла. Курицӑнсем ачисенчен пӑри те мӑшӑрне аякра тупман: Тукайпа Тимӑр-касси картинчен тухман. Ачӑ кӑсӑн ывалӑн Сӑшӑн та кӑнӑ куґашӑне куґамӑшӑн ялӑнчи Лена еннех туртӑнӑ.

– Хӑлӑ мӑншӑн пирӑн ялта Курицӑнсем нумайинӑ ӑнлатӑр пулӑ: пирӑн ратнери сӑн-сем хӑисем суралнӑ хутлӑрах тӑлпенсе пурӑнна килӑште-ресӑе. Тетесенчен пӑри Слава кӑна хӑлӑхӑе сӑрӑсӑе еґсесе пурӑнатъ-ха, сӑр тивӑсӑсене

чи явалпи. Хӑйӑн пурӑнӑсӑе кинӑ кӑна мар, хуґамӑшӑе те кӑмӑллӑ. Евгения Ивановна ӑмӑр тӑрш-шӑнне йывӑр ӑсре тӑрмӑшнӑ: вырӑнти хуґалӑхӑн комбикорм заводӑнче, стройкара. Хӑлӑ ури ыратнисе аптӑратъ те – хуґалӑх тӑтса пырасине ывал-лепе кинӑ хӑисем сӑне илнине палӑртатъ. Ӕсӑе писӑне сӑнна ахаль лартайӑн-и? Ачӑ хӑллекхи кунсене пуґӑ самакт тупӑнсан сӑхма ларатъ. – Сӑмӑрӑк чухне ал ӑсене пӑрахма пӑлмен. Минтер пичӑ, сӑтел ситти, чӑрече карри, чаршав, панно – мӑн кӑна тӑрлемен-ши! Хӑлӑ маґча сичне выртӑканскерсене тӑтса пӑхрам-ха. Районти музейе лесе-се памалла мар-ши тесе шу-хӑшлатӑп. Пурӑна киле тӑрӑсем те историере кӑна юлӑс-и тен? – иртиншӑн пӑшӑрханатъ ватӑ хӑрӑрам.

Ватти пур тӑк латти пур

Йӑхтӑшӑмӑрсен кӑларӑшне Курицӑнсем сӑмӑи тӑлӑше тӑрӑ пӑлтӑрешле уґӑ кураӑтӑп. Евгений Ефимовичпа Евгения Ивановнӑн сывлӑхӑе сирӑп пултӑр кӑна – тӑван ачисене йывӑрлӑхпа куґа-куґан тӑратса хӑвармӑс. Кирек мӑнле йути сиксе тухсан та кирлӑ кӑнаш парӑс пурӑнӑс опытни пухӑскерсем. Мӑнхуґсемшӑн те чӑн телей аслашӑнне асламӑшӑе юнашар пулни: тӑнчепе пӑл-лашма пулӑшакансем-сӑе вӑсем. Александр, ял-йыша кирек мӑнле ӑсре пулӑшма васкаканскер /хӑяра шӑвеке тумлам та ӑсмен, пирус тур-тман вӑй питти арґынына кам хӑлӑл пултӑр?/, хӑйӑн хӑлтӑра «Фермер» ятпа пӑлекен машинине ларчӑ те вӑстерчӑ. Шу-лтан кӑс тӑвӑрӑнкан Аньӑна вара вӑри апат ситерекен те, чей ӑстерекен те пур. ...Зал алӑк тӑрӑнне Кури-цӑнсене нумай пулмӑш панӑ Диплом /ял тӑрӑхӑн чи хӑлтӑ кил-сурт хуґисем пулни сӑн-чен/ вырӑн тупнӑ. Юнашарах – ӑна районти сӑвӑнӑслӑ меропри-ятӑре панӑ самантри сӑн уйкерчӑк. Сӑкнашӑл чыса те-миґе сӑл пӑр сиктерми тивӑс-сет хуґалӑха тирпейлӑ тӑтма ӑста сӑмӑе. Ку Диплом та юлашки ан пултӑр эппин.

Ирина ПУШКИНА

Вырӑнти хыпар Нумай ачаллисем йышланассӑе

Сӑмӑн тӑн пурӑнӑхӑ мӑн авалтанпӑх – ачасем. Вӑсем пулсан кӑна арґын та, хӑрӑрам та хӑйне кил-йышра чӑннипех телейлӑ туйтӑ.

Юлашки сӑлсенче республикара нумай ачаллисен шучӑ ӑсни сисӑнтӑ. Ачӑ Элкӑ районӑн ЗАГС уйрӑмӑ пӑлтӑрӑн тӑрӑх – иртинӑ сӑл кунта сӑмӑери виґсӑмӑе е ун хыґсӑнхи ача пулса тӑнисем 61-ӑн, 71 сӑмӑн – икӑмӑш, 38-ӑшӑн – виґсӑмӑш, 14-шӑн – тӑватӑмӑш, 5-ӑшӑн – пилӑкӑмӑш ача суралнӑ. Телейлӑ мӑшӑра аист сичӑмӑш пепке парнелин те пур.

Тӑлӑхсене сахаллатасӑн

Этем пурӑнӑс сӑмӑере те тӑрӑлӑн. Хӑш-пӑр килте сӑл ситменнисен сывлӑхӑшӑн – хӑрушлӑх, аталанӑвӑшӑн чӑн чӑр-мав... ашӑ-амӑшӑ пулса тухатъ. Шӑмӑршӑри опекапа попечитель органӑ социаллӑ тӑлӑхсене тем пек йышлантарасӑн мар пулин те йывӑр лару-тӑрура пурӑнакан сӑмӑесене сӑнасах тӑратъ. Лайӑх енне улшӑну кӑтесе илеймесен ачасене путсӑр ашӑ-амӑшӑнчен уйратъ. Хӑлхи вӑхӑтра районта тӑлӑхсеме ашӑ-амӑшӑн тимлӑхӑсӑр юлнӑ 70 ача урӑх сӑмӑесене пурӑнатъ. Вӑсене е усрава илнӑ, е опекусем пӑхӑсӑе. 2013 султа тӑлӑх е аслисен хуґлӑхӑсӑр юлнӑ 6 ачана тупса палӑртнӑ, вӑсене тӑрлӑ формӑла сӑмӑене вырӑнстарнӑ та ӑнтӑ. Сӑмӑене вӑхӑлтӑх ача усрама илӑс йӑрке – пӑянки кун районта тӑлӑхсем йышланасран сӑлакан чи ӑнӑслӑ мел. Хӑлӑхӑе кун пек сӑмӑе Шӑмӑршӑ тӑрӑхӑнче 14, вӑсенче 26 пепке тивӑслӑ условисенче пурӑна сӑнахӑ-вӑренсе пултаръ.

Влада МИРСКАЯ

Иртни тата хӑлхи

Ял хуґишӑнче мӑн сас лайӑх?

Хӑллекхи уяр та пит-куґа сӑмӑях хӑмлентерекен сивӑ кун. Кӑнаш районӑнчи Воронцовкӑна ситсе курма тӑвӑлленӑ шухӑшӑма сӑнталӑк та чараймӑр. Ачӑ чи хӑрринчи кил тӑлӑнче машинӑран аґса юлтӑм та ял урамӑе ерипен утатӑп. Хама кӑсӑклантаракан сӑмӑе хӑш суртра пурӑнма пултаринне чун сисӑмӑе палласа илессе-шухӑшлавӑн яланхи аскӑнӑчӑклӑхӑе.

Садик суккипе Вероника килтех сӑрма-вулама хӑнӑхатъ.

Ячӑ – Сӑхан та, хӑй тӑван

Воронцовка тени илемлӑн илтӑнтӑ те – вырӑсла ят-сӑе. Ялӑ вара – чӑвашсен. Кунта мӑнле вӑрттӑнлӑх пытанисе интереслентӑм. Информаци тӑрлӑ сӑл куґсӑнчен чӑннипе унӑн чӑвашла ячӑ икӑк те пулнисе пӑлтӑм: Ячӑ Вӑрам-пуґ /Вӑрам шывӑе юнашарах юґса иртнӑрен сӑлла каланӑ/ тата Сӑхан. Анчах пӑян вӑсемпе кӑласура та, официаллӑ сӑфура та уґӑ курмӑсӑе. Кӑнашран 12 километрта вырӑнсӑ ялта социаллӑ пӑр учреждени те сук, маларах та пулман. Хӑлӑ кунта 30 ытла кил, анчах 16-шӑнче сӑс хӑл кӑсӑсӑе. ылтисемшӑн сурчӑ дача евӑр кӑна шултан-ла. Шкула сӑрекенни – 4 ача. Вӑсем ку таранчӑн вӑрман витӑр 4 сурӑрӑни Сӑнӑ Шел-ттеме утнӑ. Телейе, хӑлӑ Кӑрӑклӑ вӑтам шул автобусӑн маршрутӑе пуянланнӑ: Сиккаси лесничествинчен ачасене илме кӑяканскер Воронцовкӑна та кӑрсе тухатъ. Чӑн та, асфальт сул ял вӑсене ситиччен сӑс тӑсӑлӑнран ял хуґишине кӑрей-мест вӑл.

– Хӑлӑ кичем мар-ха, Вероникапа икӑн вӑт. Тӑваттӑ туптарчӑ ӑнтӑ, садике темӑн пек вырӑнстармалла та – сук вӑт. Карӑклӑна шул автобусӑе илсе сӑрме май пулмӑш-ши тенӑчӑ, унта кӑсӑннисене лартама йӑрке тӑрӑх юрамӑш иккен, – чунне уґатъ Йӑпӑр сӑрӑхӑнче суралса ӑснӑ сӑмӑрӑк хӑрӑрам. Пӑр енчен, амӑшӑн хуґтин-че пепки сывӑ ситӑнтӑ, пур-наґа сывӑх сӑннисен тӑслӑ-хӑпӑ хӑнӑхса пыратъ – аван. Тӑпӑр енчен, патшалӑх хӑлхи вӑхӑтра виґсӑе туптарнӑ ачӑ вӑрену учреждениӑсене пӑлу пухмалли пирки сирӑппенӑх кӑлатъ-сӑе: кӑлла вӑл обще-ствӑн йӑркисене хӑвӑртрах ӑша хыватъ. Хӑнӑху тенӑрен, Вероникашӑн кӑнеке-тетрадь ют мар. Ачӑ кӑна та уйкерчӑ тӑрӑх юах кӑласа пачӑ. Сас пӑллит-теме утнӑ. Телейе, хӑлӑ Кӑрӑклӑ вӑтам шул автобусӑн маршрутӑе пуянланнӑ: Сиккаси лесничествинчен ачасене илме кӑяканскер Воронцовкӑна та кӑрсе тухатъ. Чӑн та, асфальт сул ял вӑсене ситиччен сӑс тӑсӑлӑнран ял хуґишине кӑрей-мест вӑл.

нассӑе, тӑрлӑ енӑпе пултарулла пулнисе мухтанассӑе те. Ӕпӑ курӑнас тенӑ кун та хастарскерсем районта шахмат енӑпе иртекен ӑмӑртӑва тухса кӑйӑнӑчӑе.

«Тӑхӑрӑн – пӑр килте, виґсӑшӑнче – вӑтӑрӑн»

– Арґын ачасен логика шухӑшлавӑе вӑйлӑ пулмалла. Шахмат сӑвна аталантаратъ те, – воспитани тӑлӑше сӑмӑере шӑнӑр вырӑнӑнче хӑй пулнисе сирӑплетӑсӑе Ви-талий Алексеевичӑн сӑмахӑсем. – Шӑшӑлла ӑпӑ ачасене шула кӑйичченех вӑльӑма вӑрентнӑ. Ку енӑпе тӑван шулӑнче вӑсене ситекенни хӑлӑхӑе сук-ха. – Куратӑп, сӑнӑ сурт хӑ-партнӑ эсир. Стройка ӑсӑнче арґын ачасем хӑисен вӑйӑе ситнӑ таран пулӑнах-тӑр, – ял ачин шӑлине тухӑлӑнран сӑмах сӑларӑх тӑсатӑп. – Унсӑрӑн епле? Ют сӑн килсе пирӑн ӑсӑе тӑвас сук. Хӑлӑ чӑнес тесен те ялта сӑн тупма йывӑр. Ӕлкӑрех вара, эфир ӑснӑ вӑхӑтра, пирӑн урамри виґс килте кӑна вӑ-тӑр ачӑчӑе: пирӑн – 9, кӑршӑнчен – 10 тата 11. Чылайшӑе ялтан тухса кӑйӑн, ашӑ-амӑшӑе вӑталса сӑре кӑнӑ – хуґаннӑ пуртсенче сӑлла тӑтем сунӑн, – сӑмах-латъ арґын. Телейе, Федотовсен амӑшӑе тӑрӑс-тӑкелӑх-ха. Сӑлӑпе сӑк-кӑрмӑш тӑсетекне туптарса пыракан Валентина Васильев-на кил-тӑрешре тӑрмӑшатъ, мӑнхуґсемпе йӑпанатъ. Виґсӑе ывал, ултӑ хӑр суратса ӑстернӑ вӑл. Тивӑслӑе кӑнава тухиччен вырӑнти хуґалӑхра сысна, вӑ-кӑр пӑхнӑ. Кил-йышӑе пысӑк пулин те ял хӑлтӑх пурӑнӑсла кан пур ӑсӑе кӑмӑлла ху-тшӑннӑ.

...Кашни вӑхӑтан хӑйӑн иле-мӑе теґсӑн. Пурӑнасӑн та. Пӑянк-ши саманан тунтер енӑсене курса кашни ӑпкелештерин – хӑмӑран си-пуґа, ялсене хӑт-ланӑ кермен пек суртсене тинкерер-ха. Пулнӑ-и вӑсем таґсан пирӑн хуґлӑхра? Пӑл-лаш пулайман. Йывӑрлӑхсем куґсӑе умне пулмалла мар. Хӑрлӑ-сарӑ сӑмси вара ӑна пытанма чӑрмантаръ, пӑр сӑмахла – маскировка, – ним пулман пек хуґимлӑ амӑше улттӑри Вова, витаминлӑ паґча сирӑмӑе хырамыне «асӑнасӑскер».

Ирина ИВАНОВА

Пӑчӑккисем пулсӑсӑе

«Аслисемпе тавлашмӑсӑе» – Чип-чип, чип-чип, апат сӑме килӑр хӑвӑртрах! – йыґхӑрӑт сарӑ «сӑмӑасене» тӑватӑрӑи Маша, куґамӑшӑе патне хӑнана килӑскер. – Кӑтӑ-кӑтӑ! – хӑисем кӑна ӑнланакан чӑлхепе чӑнет чӑпписене кӑлӑк чӑххи. Унччен те пулмӑш унтан та кунтан пӑррр! чупса-вӑссе ситӑсӑе амӑшӑе патне лӑхсем. Пӑр чӑпӑе кӑна хӑй тупнӑ сӑлӑ пӑрчине сӑнӑнчи тӑватъ – ушӑн енне сӑвӑрӑнас та пӑхмӑш.

Артист ӑмӑчӑе

Пилӑкӑри Катя пуртри пысӑк тӑкӑр умӑнчен кайма пӑлмест: пӑр кӑлине тӑхӑнатъ те – явкӑланатъ, унтан тепӑр тӑрлине туртса кӑларатъ, туфлине улӑштаратъ. – Артистках пулӑшӑн пулӑ ӑнтӑ эсӑе ӑссен, – ытараймӑсӑр пӑхатъ мӑнхуґе сӑне асламӑшӑе. – Ачӑ. Тулӑк унччен нумай вӑхӑт иртӑ-ха... – хӑш сывлатъ пӑчӑк чиперке. – Юрлама-ташлама ӑста – сана садике ав мӑн чухлӑ номер кӑтаратӑрӑсӑе, – хӑпмӑш асли. – Аттепе тата аннепе Шупӑшкарка Ирина Музыкантова концертне курма кайсан юриех шултаса пӑтам: артистка сцена сӑне пурӑ 17 тӑрлӑ тумла тухрӑ. Манӑн шӑкпа хӑлӑхӑе хитре пилӑк кӑпӑе кӑна-ха, – ӑмӑтленсе куґне йӑлт-йӑлт ситтерчӑ хӑр пӑрчи.

Анна КУПРИЯНОВА вӑрттӑн итленӑ

Кӑларӑма Ирина ИВАНОВА хӑтӑрленӑ.

Ачӑш юратӑвӑе

Ял сывӑхӑнче пысӑк пӑе пурчӑчӑ. Сурхи шыв темӑнле вӑйла килсен те, пӑр кӑтӑкӑсем хире-хире перӑсен те вӑл ниґӑсан тӑтӑлман. Йӑри-тавра – йӑмрасем, тирексем. Айлӑм вырӑнта сӑрем ача-пӑчана хӑй патне вӑльӑма илӑртетчӑ, суллахи вӑхӑтра хӑрсемпе кӑчӑсӑем йӑмрасен айӑнче пӑр-пӑрне юрату сӑмахӑсем каланӑ-тӑр, яланах пӑрле пулма тупа тунӑ паллах.

Юрату тенӑрен, кайӑк юра-тӑвӑе те этемӑнни пекех. Тен, сӑнсенненчен те вӑйлӑрах. Ял хӑрринчи пӑевере ачӑшсем пурӑнатчӑс. Вӑсем сӑран хӑррине сӑнран хӑрамасӑрах тухса ларатчӑс. Кӑштахан ка-ляла шыва кӑрсе тепӑр хӑрри-не илемлӑн ярӑнас каятчӑс. Пӑринче сӑрле темӑнле сас пулнисе вӑранса кайрӑм. Инсӑх те мар пӑшал сасси илтӑнӑчӑе пек туйӑнчӑ. Йӑпӑр-япӑр тумланса урама тухрӑм. Сӑсӑ кӑллек илтӑнчӑ. «Пӑе тӑрӑхӑнче», – ӑнкарса илӑм ӑнтӑ. Тӑрех унта ытӑкӑнтӑм. Ачӑшсем кураӑнасӑсӑе. Йӑри-таврава никам та сук, сас та илтӑнмест. Киле кайма сӑвӑр-ӑнӑчӑе кӑна – темӑнле вӑй мана сӑран хӑрринчен юлма хистерӑе. Сулла пулин те – кӑшине сулӑхӑн. Ут сӑне вӑтӑе шӑтра тапса тухрӑ. Алӑсене хӑшкӑласа унталла-кунталла уткӑлама пулсарӑм. Сасартӑк пӑр енче ачӑш сӑмӑе илтӑнсе кайрӑе. Шыв хӑрринчи хӑмӑш-сем хуґишине ачӑш ларатъ. Унта чупса ситрӑм, виґсӑе кайӑк сӑс куґа кураӑнчӑ. Тепри айккинче пулӑ тесе пӑхӑла-сан та тупӑнӑрӑм. Мӑшӑрне сухӑтнӑ ачӑш пӑлханни сисӑ-нет. Шыв сӑйӑн унталла-

кӑтартрӑе куґас. «Мӑйне тӑсса сас кӑларса макӑрнӑ ӑнтӑ вӑл», – тетӑп ӑна. «Йӑнӑ анчах мар, вӑл та мӑшӑрӑне пӑрлех асапӑланнӑ. Ача ачӑш темисе хут та сӑллен-ле вӑссе сӑкленнӑ. Анчах ама хуґсалман. Унтан сӑлтӑвӑл сӑкленнӑ, сӑвӑрттарнӑ. Сурт тӑррисене илсе ывӑтнӑ, йывӑс-сене тымӑрӑпе кӑпӑланнӑ. Сӑвӑн чухне ача ачӑш шыв хуґемсем сӑнче аран тӑтанса тӑна. Вӑйлӑ сӑлтӑ тата шыв хуґмӑе ӑна сӑкленӑ. Вӑл пулӑшу ыйтнӑ пулӑ, анчах та ӑна никаманран та кӑтесе илеймен. Мӑшӑрне сӑв-сӑвах пӑччен хӑварман. Шыв хуґмӑе – пӑрре пӑр еннелле, тепре тепӑр еннелле илсе кайнӑ ӑна. Пур пӑрех вӑл ама патне пырса тухнӑ. Вӑл ун чухне те сас пӑман. Унтан ача ачӑш сунатне сарса шыв сӑйӑн вӑсесе кайса кураӑнми пулнӑ.

Анчах та кӑшт вӑхӑт иртсен ача ачӑш салхуллӑн каялла вӑссе килнӑ, шыв сӑне ларнӑ. Тӑлӑнмелле сӑсӑ кӑларнӑ та тӑрук тупене вӑссе хӑпарса чул пек шывалла аннӑ. Чул ӑнкӑе пек лӑплатнӑ. Вилес тесе ӑнкӑе. Сунӑчӑсене хӑй сӑмне пуґтарса ӑнкӑе те...вилнӑ. Сӑк мӑшӑрӑн юратӑвӑе епле вӑйлӑ пулни сӑнсене те тӑлӑнтернӑ. Сӑпла...» – терӑе куґас мана. Унтан асӑн сывласа илчӑе те: «Сӑпла», – терӑе тепӑр хут хӑй те тем аса илнӑ евӑр.

Ольга АРТЕМЬЕВА-БАРИНОВА

